

KULTURKRÓNIKA

A MAGYAR NÉPIESSÉG VITÁJA

MAGYARORSZAGI LEVÉL

(Budapest, 1940 február hó)

Az értékelemző kulturtörténelemnek valaha sok nehézséggel kell majd megküzdenie, ha a huszas évektől napjainkig huzódó korszakot vizsgálja. Félmegoldásokkal, zsákuccákkal, féligazságokkal fog találkozni, amelyek igyekeztek mind magukat valahova leszígetelten, egységesnek feltüntetni, mint a koráramlat részei vagy ellenesei. Irástudók jelentkeztek szépszámmal, akik az írás minden rajongását bele tudták sűríteni mondataikba s remekül csillogtak, de írni sohasem tudtak azok nevében, akikért kiálltak. Furcsa kor volt ez, furcsa ellentmondásokkal, méhében hordva egy megszüendő új világot, a vemhesség, a kín, a fájdalmas szellemi zavar minden ismertetőjével. A két háború közti téren sohasem szünetelt az érdekeltek csapdavesztése az új küzdelemre. Szellemi megbüvölés aknáiban robbantak állandóan. Új népi átértékelés hevülete szaladt végig a közép-európai térségeken s ebbe bizony a legkitünőbb stilszták is behajoltak, anélkül, hogy észrevették volna, hogy két gigászi világ küzdelméhez érkeztek, amely megkérdésük nélkül hozza meg háttározatát. A magyar szellemi glóbuszon ez a küzdelem ugyanúgy folyik, mint minden más téren, azzal a különbséggel legfeljebb, hogy itt a levegő fojtóbb, szűkebb s ha lehet — elnagyoltabb, mert alatta görcsös társadalmi kuszáltság mélyvizei örvénylenek. Mióta Móricz Zsigmond vette át a *Kelet Népe* szerkesztését s nagy irodalmi tekintélyre építve kiadta a jelszót: „ne politizálj, építkezz“, ami egyet jelent a kitűnő írástudó politikai tájékozatlanságával, a felzúdulásnak és az ellenvéleménynek megnyilatkozásai nem maradtak el, becsületére: saját lapjában sem. Egyik munkatárs többek között a következőket írja: „...Ha ugyanis a zsellérek és a földmunkások politizálnának, könnyen megzavarhatnák azt a harmonikus és békés viszonyt, amely a nemzet, a magyar történelmi osztály és a nép, a mindenféle népségből össze-visszahányt alsó osztály között, hála Istennek, fennáll... Ha a nincstelenek beleártanák magukat a politikába, amelyhez sem tehetségük, sem felkészültségük, sem idejük nincs, felboríthatnák a társadalmi egyensúlyt a magyar ur és magyar szolgája között és megbonthatnák ezt az összhangot, amely egységbe tömöríti a magyar sorsközösséget... Különösen most kell e néptömegeket megóvni a politika veszélyes mótelyétől, amikor oly híres mesterek festik őket, mint Illyés, Féja, Kovács, Esztegar, Kiss Géza és az egész fiatal írónemzedék. Ha ezek a tömegek most politizálnának, ugyanannyit jelentene, mintha egy balga ember egy világhírű fényképész masinája előtt izgága módon mozogna és ezzel elrontaná a képet... Ha ezek a népek egyszerre felemelkednének, e megindító, gyönyörű alakok, a magyar irodalom igazgyöngyei, amelyek úgy meghatják és megnemesítik szemlélőiket, kivesszénének a magyar irodalomból. Mint a valódi igazgyöngyök, ezek is csak lent, a tenger legalján tenyésznek... A magyar irodalomra most csak az a feladat hárul, hogy a magyar népet ilyen szellemben nevelje és népszerűsítse... Ennek az irodalomnak még az a mellékterméke is lehet, hogy

nemes és jószívü uraink megcsinálják a parasztok helyett a forradalmat. Felülről. Mint Bismarck... Egyébként Jókai óta tradíció nálunk az ilyen irányú irodalom. A Gondviselés ujmutatását kell látnunk abban, hogy Isten végtelen bölcsességében az idegenvérü cselédivadék Petrovics-Petőfit feláldozta a forradalmi bálványának, míg a tisztavérü, nemes Jókait megtartotta a nemzetnek még két hosszú emberöltőn keresztül. Ezzel mintegy utat szabott a turáni magyar történelmi fejlődésnek. Szépeket írni a forradalomról, a forradalom egyes alakjait, még hóhérait is idealizálni — amellet a forradalmat kezdettől fogva elutasítani. Ez a — realizmus... Ezt az irodalmi feladatot, ezt a Jókai stílust rójja a mai történelmi helyzet a mai fiatal írógárdára. Minél komorabb és feketébb színben festeni a dolgozó parasztság helyzetét, egyidejűleg azonban féken tartani e nyughatatlan és visszamaradt csürhét; hogy ne mozogjon a lencse előtt...”

Ez az elkeseredett kirobbanás a volt „márciusi front“ harcosai ellen, — nem Móricz Zsigmondnak szól. — Annak a gárdának, amelynek sikerült őt rávenni, hogy élükre álljon és a „népvédelmet“ saját zászlója alatt mozgassa tovább. Móricz politikai tájékozatlanságát legjobban jellemzi, hogy élete munkájának csaknem százötvenes oeuvejét, — paraszttól parasztig, — összetévesztette azzal az irodalompolitikai irányzattal, amely a parasztkérdést könyörgések és felhívások alakjában szeretné megoldani. Ezek a rajongó irástudók, akik némelyike már ott tart, hogy ha parasztot lát, könybelábad a szeme s magából a *paraszt* szóból csinál tabu-szerű komplexust, a középeurópai viszonyok hatása alatt már évekkel ezelőtt elvétették lépteiket. Azonosították magukat azzal a felülkerekedett közhiedelemmel, hogy a nemesebb értelemben vett nemzetköziség, azaz a minden ország parasztságának azonos jelű kulcsa: a strukturális változás, olyan gyanuáradatba keverheti, amivel faji magyarságát már eleve, feladta. A félelem a korszellemből fakadt. Abból a korszellemből, amelynek háborúra készülő vezetői, a legkülönbözőbb eszközökkel odatörekedtek, hogy a leszámolásig, erővel, vagy szociális ígéretekkel, a saját népségeiket a széthuzástól és az erők veszedelmes szétforgácsolásától visszatartsák. Amaz emlékezetes vacsorán, amit Zilahy Lajos adott s amelyen az akkori miniszterelnök, Gömbös Gyula, „váratlanul“ megjelent, azonnal felmerült a „népi“ íróknak, mint a fiatalok erejének támogatása a kormányzat népi irányba való segítése érdekében. A nemzetiszocializmus ebben az időben került uralomra Németországban. Népféltő, „forradalmi“ programmal, faji öntudattal, a plutokráciával való leszámolási készséggel s ami legfeltűnőbb volt, — felülről. A korszellem azt sugalta, hogy az eddigi „elavult“ teoriák helyett, erős akarrattal, népért és fajért, felülről is döntő csatát lehet vívni. Nyugodtan lehet dobni az eddigi rekvizitumokat, mint osztály, társadalmi egyenlőtlenségek, alulról felfelé vivott szabadságharc s előtérbe nyomult, a népi akarató kormányzat, az egy faj, egy pásztor s azon belül a nyomor feltárássának fegyverével, a felelősek belátásának lehetősége.

Az új nacionalizmus, — mondja például Veres Péter, — olyan népi front, amelyen az egyfajuk mindannyian elférnek, legföljebb egy részük a jobboldalán, másik részük a baloldalon foglal helyet, kedve és izlése szerint. Az egész nemzeti alapon áll, nem importál „idegen eszméket“, így megmarad a szellemi fajvédelem vonalán, melynek egyetlen

legsürgősebb tárgya a parasztkérdés megoldása. Valaha a parasztkérdés osztálykérdés volt. Nem mai keletű. Részleges megoldására, miután a többi társadalmi kérdésekkel szorosan összefügg, aligha lehetett gondolni. A fiatal rajongó irástudókat azzal sem vádolhatjuk, hogy tudatlanok, hogy nem hajlandók a mult történetében kutatni, hogy a kérdést sohasem hallották s az ujszerűség lázában botorkálnak. Féja Géza 1939-ben kiadott Dózsa könyvében a XVI. század parasztforradalmát lehetőleg annak igazi tartalma szerint, osztályalapon tárgyalja. A 107. oldalon a következőket olvassuk: „Sok közös vonás fűzi ezt a forradalmat (a Dózsa-félét) Budai Nagy Antalék mozgalmához, de Dózsaék messze elhagyták az erdélyi parasztforradalmat merészség terén, Budai Nagy Antalék is forradalmat csináltak, de a békés kiegyenlítődés érdekében, mai kifejezéssel élve: reformprogram alapján állottak. Dózsa György azonban gyökeresen át akarta alakítani az ország gazdasági és társadalmi rendjét. A telkes jobbágyság, a zsellérség és kispolgárság, tehát a dolgozó osztályok harcrakész szándéka már teljesen kialakult, mondhatjuk, kirobant ebben a forradalomban... Sok vita folyt arról, hogy Dózsa György valóban parasztkirályvá választotta-e magát. Ez a kérdés eldönthetetlen, de nem is lényegbevágó. Az egykori és a későbbi történetírók véleménye nagyon eltérő ebben a kérdésben. A Dózsanak tulajdonított beszédszövegek és a ceglédi kiáltvány szövege is ellentmondanak egymásnak. Egyik szerint nép királyságot akart szervezni, a másik szerint nem fordult a törvényes király ellen. Meg kell állapítanunk, hogy maga a 'fejedelem' név még nem döntő érv. Így nevezte magát Mészáros Lőrinc és társa is, amikor a rákosi táborból levelet küldtek Kassa városába. A 'fejedelem' inkább 'Főt', vezért jelentett. A forradalom célja elsősorban a nemesi kiváltságok teljes eltörlése, a törvények revíziója és a földközösség volt. Dózsa a 'revolúció', Budai Nagy Antal pedig az 'evolúciót' képviselte. Az evolúció tragikus kísérlete után csaknem egy század mulva tört ki a revolúció. Dózsa forradalma, a nagy európai forradalmak édestestvére. A huszita forradalomtól abban különbözik, hogy egészen háttérbe szorultak benne a vallásos vonatkozások. Elt ugyan erős vallásos ihlet is benne, ez azonban a laikus vallásosság forradalmi ihlete; a vallásos reformokra való törekvést elnyomta a politikai forradalom. Ez a forradalom legerőteljesebb kilengéseiben sem fajult a csehek khaotikus-démonikus lázadásává...“

Ebben a megrázóan égető parasztkérdésben, melynek megoldatlan nyulványai okozzák ma is a népiesek elementáris irodalmi explozióit, Féja tragikusnak nevezi Budai Nagy Antal „evolúciós“ kísérletét. Arról is tud Féja, hogy ez a forradalom a többi európai forradalmaknak édestestvére, vagyis mint ma is, nemzetközi strukturális kérdés, azonos megoldási módokkal, tehát igen nehéz azt a magyar glóbuszon egyszerű elkülönülési fordulattal zekéjéből kifordítani. Semmit sem von le Féja fenti megállapításából a lap alján lábjegyzet alakjában alkalmazott önféke, melynek értelmében. „...Nagyon tévednek azok, akik mai politikai fogalmak szerint magyarázzák s mai politikai törekvések számára próbálják kisajátítani“, t. i. a fentieket. De mi tulajdonképpen Féjáék mai követelése? A vagyonegyenlőtlenség megszüntetése földosztás útján, az ország szövetségi alapon való átszervezése és a „parasztdemokrácia“ bevezetése, tekintet nélkül az ország többi lakosságára. Hogyan akarják

az első legnehezebb pontot keresztül vinni? Rábeszéléssel, a sebek állandó és költői színekben tobzódó feltárásával, a hatalmon lévők szívének megpuhításával, hivatkozva arra a szellemi fajvédelemre, amelynek értelmében minden magyarnak egynek kell lennie. Ez a világtörténelem folyamán egyszer, ha sikerült a görög Lükurgosz idejében, de nagy a gyanunk, hogy a jól kiképzett spártai nincstelen atléták segítségével, akik közül a meztelen lányok is jobban hajították a dárdát, de főleg eredményesebben, mint a mai rajongó irástudók az ő ünnepi felvilágosításait azok elé, akiknek ezért földet és szabadságot kellene osztaniuk.

Amíg az első kérdés megoldatlan, — már pedig ezer éve megoldatlan, — hiábavaló a többiekéről elmélkedni, holott a rajongó irástudók egész művészete e körül az evolúciós lépegetés körül szakácskodik. Annál bántóbb e parasztimádat önmagáért való szomorú táncában az ugynevezett „parasztdemokrácia“ kérdése az itt élő többi réteg számára. A rajongó irástudók, miután kérdéseik megoldását tisztán irodalmi-eszmei síkon keresik, már előremenően elvetették a legkönnyebb kérdéseket. Így többek között, hogy ki lehet ennek a „parasztdemokráciának“ tagja és milyen alapon? A sok ellentétes válaszból ebben a kérdésben egyöntetűek voltak. A „parasztdemokráciának“ minden magyar tagja lehet. De rögtön felvetődik a kérdés, mely mai napig eldöntetlenül dul, ki hát a magyar? A rajongó irástudók szerint magyar mindenki, aki paraszt, vagy paraszt származású és nem asszimiliáns. Ezzel az ötlettel Németh László futott a függöny elé, de megjelent a nézőtéren Babits Mihály, a maga szintén nagy irodalmi tekintélyével és sértődötten a következőket mondta közbe: „...Mégegyszer vissza kell térnem rá, — Németh Lászlóra, — ő végletes példa s legjellemzőbb tünet. Könyve mindennél jobban illusztrálja, milyen önkényes és akármit megengedő a szellemi fajiságnak ez a shiboletje. Csakugyan magyarabb Kármán, mint Kölcsey és Eötvös s ezek kevésbé ‚magvasak‘ Kármánnál, mert nem ‚mélymagyarok‘? Micsoda játék ez nagyjaink nevével? Önkényes és öntetszelgő játék! És ez így megy az egész könyvön át, mindenki osztályzatot kap a magyarságból, hogy minő alapon, azt esetről esetre a szerző dönti el. Egy egész korszakot el lehet marasztalni, mert az ősi sűrű magyar iz hiányzik íróiból; viszont néha az is gyanus, ha megvan, idegen vérre vall, neofita buzgalomra, mint Dugonicsban, Gvadányiban. Kisfaludy Károly elég jó osztályzatot kap, sőt Petőfi apjává lép elő, noha tudjuk, hogy Petőfi nem sokra tartotta, mint író. Dehát az irodalmi érték nem számít ebben az osztályzásban... Amint látható, a szellemi fajiság nevében mondott ítélet még sokkal inkább Csáki-szalmája, mint az, mely az irodalmi érték alapján válogat... A szellemi fajkutatás előtt mindez nem számít... Az mélyebbre néz és éppen ezért ellenőrizhetetlen. Nem csoda, ha ítéleteit óvhatatlanul személyi rokonszenvek és ellenszenvek befolyásolják. Amikkel nem lehet vitázni... Az egész ítélkezés mögött van valami, egy elv, egy ösztön, egy hangulat, ami már nem pusztán személyi. Ez magában, a kor lelkében fészkel, érdemes kitapogatni, mint egy betegséget. Az elv a ‚visszamet-szés‘ elve... Diktátori ösztön hajtja a szellemi visszametszés hirdetőit is, de ennek a mélyén különös kishitűség lappang... Egy örült kertész látomása ez, de már-már egy egész nemzedéket elfog ez a kertész pszichózis. S alapja, mint a legtöbb pszichózisnak: a fogyatékosági érzés... Kis-magyar elgondolás. — Van-e értelme ennek a fogyatékosági érzésnek?

Lélektanilag mindenesetre érthető, mai veszélyes helyzetünkben egy kicsit a megrabolt ember lelkiállapotára emlékeztet, aki megmaradt kincseit szeretné utána dobni a rablónak, hogy elmondhassa: 'tőlem most már el nem vehetnek semmit'. ...Néha jól esik kicsinynek lenni, de számunkra a kicsiség nem megoldás... Elvégre nagyok azelőtt sem voltunk s félős, hogy amint még kisebbek lettünk, egyik kényszerhelyzetből csak a másikba zuhantunk... Nemzetiségeink is vannak ismét, csak az elviggott meg, amelyre támaszkodva bírhatnánk velük. Magunk is hajlandók lettünk, beállni nemzetiségnek a saját hazánkban, s fajnak érezni magunkat az apró fajok között. De mondom, a kicsiség nekünk nem megoldás, nincs hozzá tehetségünk. Nem tudunk apró egységes faj lenni. Ha nincs országunkban nemzetiség, magunk csinálunk magunkból magunknak... Ami áll a fajról és országról, ugyanaz áll a kulturáról is: abban sincs tehetségünk a kicsiségre. Kicsiség sokféle van és a kicsiség relatív. Lehet valami kívülről kicsi és belülről mégis lényegileg nagy és kiterjedt. A magyar kultúra legbensőbb lényegében sokszínű, tág és tárt; hatásokkal és benyomásokkal magába olvasztó; különböző fajok lelkihozadékat egységesítő; messze horizontokat átölelő. A magyar kulturát nem lehet kicsinyé, egyoldaluvá, fajivá apasztani: mert az akkor már nem is lenne magyar... Ez különben többé-kevésbé minden nemzet kulturájával így van. A szellem világában különös törvények uralkodnak s nem ellenmondás az, hogy ahol a fajiság a legősibb s mintegy irodalom előtti, népi és paraszt mélyeibe szállunk le, ott tuljutunk már a nemzeti különbségeken s egy differenciálatlan, valójában nemzetközi réteghez érünk. Az a 'mélykultúra', amelyet az elfeledéstől még utolsó pillanatban megmentett őszíű népmesék és balladák tárnak fel előttünk, nagyjában közös, vándor és nemzetközi, ahogy mindenki jól tudja, aki valaha tudományosan foglalkozott vele. Nagyon jellemző erre nézve, amit éppen a 'mélymagyarság' hirdetője, a magyar szellem fajtisztaságának apostola mond egy újabb népies költőnkéről: talán azért lett olyan mély magyar költő, mert mint román származás, a maga román mélyeit is használni tudja. Voltakép a néplélek nemzetközi vagy inkább nemzetelőtti mélyeit 'használja'. S még nagyobb tévedés azt képzelni, hogy a forrás, mely a nemzeti irodalom gyökereit táplálja, azonos magával a nemzeti irodalommal... Sőt maga a vaskos és zamatos régi nyelv, amely a sűrű és mélymagyarság hangulatával annyira megbabonáz, sokkal jobban hasonlít, nem egyszer éppen vaskosságában és zamatában, a külföldi kortársak nyelvéhez, mint az ember gondolná. Régi francia és olasz krónikák olvasása közben, Rabelais vagy Montaigne lapjain, olyan fordulatokra bukkanhatunk, melyeket ha magyar íróban olvasnánk, könnyen érezhetnénk jellegzetesen magyaroknak. Éppen régi izük miatt. Még az a sűrű, régi, vaskos iz is európai bennünk!... Nem volna-e tökéletes hisztéria és katasztrófa politika ezt a gyönyörű és immár közel évezredes kincset félredobni és lebecsülni azért a képtelen és perverz ábrándért, hogy visszacsináljuk a folyamatot, mely szellemünket ily csodálatos módon kitágította s ha már országunk megkisebbedett, legvünk lelkiileg is kicsinyek a kicsinyek között? Kérdés, hogy ezzel közelebb jutnánk-e a körülöttünk élő kis népekhez, hisz ezek azóta maguk is már rég európai irányokba fejlődtek... De meglehetősen következetlenség is látom ezt az egész dolgot. Ugyanakkor, mikor szellemünket szüzen akarnók tudni

minden idegentől s mintegy fajilag megtisztítani: egyuttal azt is kívánjuk, hogy ez a szellem mégis folytonos kölcsönhatásban legyen apró, idegen faju népek szellemével... Nem szeretek származásomról beszélni s eddig nem is igen tettem; de most úgy érzem, egyszer és mindenkorra meg kell mondanom, hogy nem vagyok „asszimilált”. Ha az volnék, akkor sem érezném kevésbé magyarnak magamat; dehát nem vagyok az. Magyar nemesek voltak már a dédapáim is, úgy apai, mint anyai ágon, tolnavármegyei magyarok. Annyi azonban igaz, hogy parasztok nem voltak. Ezért nem fogom szégyenleni őket. Így is közelebb voltak a magyar néphez, mint nagyon sokan azok közül, akiknek unokái ma a népiességet prédikálják...”

Az eljövendő „parasztdemokrácia” kérdéséhez *Pethő Sándor* a következő megjegyzéseket fűzi: „...Könnyen elhitetik magukkal, hogy egy társadalom óriási és bonyolult lelke, amivel a politika dolgozik, szintén leegyszerűsíthető bizonyos képzelgések szimplista gondolatformáira. Izgékony képzeletük tulteszi magát a kísérleteiket nem a papírsíkon, hanem sajnos, a csiklandós emberi bőrön végző pozitivisták politikai módszereken és ténymegállapításokon. Egy kis elnagyolt, vagy hamis szintézisért se kell a szomszédba menni, kivált ha mögötte bizonyos ellenfeleken is ki lehet tölteni a személyes bosszuvágyakat... A politikai véleménymondás merészségéhez nem szükséges más, csak ihlet és intuición, amely pótolja a tény és helyzetismeret hiányát... Mert szép dolog a kertkultúra és a paraszti demokrácia, de a magyar valamivel mégis több annál. A magyarság nem paraszti demokrácia. Nem is munkás demokrácia, sőt nem is nincstelen proletár, bár elismerjük, hogy a magyarság nagy tömegei inkább tartoznak ide, mint máshova. A magyarság középosztály is egyuttal, sőt vékony kis rétegében arisztokrata, honoratior és gentry, szélesebb rétegeiben iparos és kereskedő. E társadalmi osztályok egyikének sincs joga a maga részére kisajátítani a magyarság kiváltságát, terhét, vagy díszét...”

A magyar szellemi élet e jelentős erjedésében nyilvánvaló, hogy több a papírfogyasztás, mint a reális élet követelményeihez való alkalmazkodás. Mélyén nagy és jelentős kérdések huzódnak, de megoldásukhoz csak az nyulhat, aki, vagy akik az irodalmi sikről a gyakorlati tennivalókat is szemek előtt tartják. A rajongó irástudók könyvekben hordozzák véres kardjaikat, anélkül, hogy azokhoz egyáltalán eljutnának, akik „érdekében” járatják a nyomdák gépeit. Így ártatlan és néhány lelkes, rajongó irástudójelölt számára lesznek azok hovatovább iskolai olvasmányok. Az érdekelt paraszti nincstelenség sanda szemmel bámulna az egészre, mert nyilvánvalóan nem olvasmányokkal akarná magát ellátni az unalmas téli hónapokra. Fője legujabban már kulturprogram közlésénél tart, a „parasztdemokrácia” egyetemi tantervét rajongja, Zilahy Lajos a kitünők iskoláját sürgeti, Kerék Mihály Esztegár Lajos pécsi helyettes polgármesterben látja a szociális nyomorenyhitő akció kitünő képviselőjét ezzel a kitétellel: „Éppen itt volt az ideje, hogy megtaláljuk a helyes megoldást, mert immár attól kellett tartani, hogy a szociális segítés bennreked a pillanatnyi nyomorenyhités kátyujában és a végén több hátrány származik belőle, mint amennyi tényleges segítséget jelent...” Néhány kertés lakásról van itt szó, ahol az elaggottak kertkultúrával segítenek önmagukon.

1900-tól a háború végéig ezek a kérdések mind felmerültek, szintetikusabb módon, — mert hiszen nemcsak egy kaszt számára akartak megváltást hozni, — erőteljesebb kivitelben, a gyakorlati politika ismérvei szerint: munkás és paraszt pártok megszervezett kollaborációiban, harcokkal és kiállításokkal, amelyek háta mögött ott volt a feldolgozott szociológiai irodalom is kellő számban és kellő mértékben. De a huszas évek után ezt mind el kellett felejtetni. Új „népi“ éra jött, amely megengedte, hogy a szemek bizonyos „sebeken“ pihenjenek és ma is ott pihennek a rajongó irástudók segítségével.“

A MESTERSÉGES NYELVEK BIRÁLATÁHOZ

Nemcsak a hozzánemértő nagyközönség, de maguk a szervezők sincsenek tisztában azzal, hogy a mesterséges nyelvek milyen célt is szolgálnának. Egyes utópisták úgy képzelték, hogy az eszperantó nemcsak a jelenlegi nagy kulturnyelveket, hanem a kisebbeket is helyettesítené, más szavakkal, hogy egy többé-kevésbé közeli jövőben az egész emberiség az eszperantót beszéli majd. Mások, szerényebbek, a nemzetközi kongresszusok alkalmával tett közlésekre, idegenek által látogatott szállodák és éttermek használatára korlátozzák a nemzetközi nyelv szerepét. Ismét mások olyan tudományos művek nyelvét ajánlják, melyek az összes nemzeteket érdeklik.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a beszéd a gondolatok közlésére használt jelrendszer. A természetes nyelvek mind nagyon bonyolultak úgy a jelek száma, mint az emberi gondolkodásnak megfelelő nagyobb fogalmi egységek kifejezésére szolgáló kombinációk tekintetében. Ezt az emberi gondolkodás jelenlegi fejlettsége magyarázza. Vannak azonban sokkal egyszerűbb jelrendszerek is, pl. azok az utszéli táblák, melyek valamely kanyart vagy kereszteződést jeleznek stb., továbbá a fényjelek az uccán: zöld „szabad“, vörös „tilos“. Ez is a beszéd egy módja, természetesen jóval korlátozottabb lehetőségekkel, mint az, mely szavakat használ.

A mesterséges nyelv felépítése tekintetében a bonyolult és árnyalatokban gazdag természetes nyelv s az egyszerű, árnyalatok nélküli jelbeszéd között foglalja el helyét. Az emberi gondolkodás tulságosan bonyolult ahhoz, hogy néhány száz vagy akár néhány ezer elvont és önálló jel segítségével kifejezhető legyen. Általánosságban valamely nyelvnek valóban csak néhány ezer használatos szava van. De ezek mindegyikének jelentése változik aszerint, hogy milyen összefüggésben használják, hogyan ejtik ki, sőt a személy szerint is, aki mondja, vagy akinek mondják. Például tűnek nevezzük általában a varróeszközt. De ha valaki román azt mondja „van tům a gubája számára“, senki román nem gondolja, hogy a beszélő szűrszabó lenne. A *tű* tehát ebben az értelemben fegyvert jelent; eszközt, büntető eszközt, mellyel a beszélő akaratának érvényt szerezhet. Mikor valaki azt mondja „mintha tűvel szurkálnának“ természetesen fájdalemakat értenek alatta. A méhész számára a *tű* a méh fullánkját jelenti stb. Ha tehát az egyes szavakat úgy fogjuk fel, mint amelyek más csoportosításban más értelmet nyernek, akkor az a néhány ezer használatos szó tizezrekre, sőt százezrekre szaporodhatik.

Elttekintünk az alaktani és származási változatoktól, jóllehet ezek igen sokszor segítik a nyelvet abban, hogy árnyalatokat kifejezhessen. Csak egyetlen apróságra, a szórendre térünk ki. A mondatban egyszerűsítése céljából az *occidentál* a jelző helyét a kiegészítendő főnév elé jeltette ki. Mennyi árnyalat vész el ily módon! Gondoljunk csak arra a különbségre, mely a román nyelvben a „sărăcul om“ és a „omul sărac“ között van s amit ilyenformán ott nem lehet érzékeltetni.*

A fentebbiekből kitűnik, hogy a mesterséges nyelvnek választania kell: vagy lemond arról, hogy valamely természetes nyelv minden árnyalatát visszaadja és megelégszik egyetlen elvont értelemmel minden szó esetében, valamint egy leegyszerűsített alak- és mondatannal s ebben az esetben valóban könnyű lesz, bár nem kielégítő; vagy megkísérli, hogy a természetes nyelvekhez hasonlóan átfogó legyen, befogadja az összes árnyalatokat, melyeket azok kifejezhetnek s ebben az esetben olyan nehéz lesz, mint a többi nyelvek s nem jelent semmi gyakorlati előnyt. E két végtel között számos közbeeső megoldás lehetséges.

Az eszperantisták, akik hozzáfogtak világhírű írók műveinek eszperantóra való lefordításához az egyik végtelen helyezkedtek el, hogy t. i. az eredeti csonkítása nélkül akarták visszaadni a szöveget s ezért vagy nagyszámu új szót használtak vagy kénytelenek voltak elfogadni az író fordulatait, sőt mondatfűzéseit. Az eszperantó egyik esetben sem egyszerű és könnyű nyelv már s így nem is jelent előnyt.

Minden beszélőnek alkalma van élni a többértelmű szavakkal vagy a szójáték kedvéért, vagy valamely erős kifejezés enyhítésére, vagy azért, hogy szándékosan kétértelmű legyen. Mennyivel inkább áll ez az írókra. Mit tehet ilyen esetben az eszperantista fordító, kinek főbüszkesége, hogy nyelve egyszerű és világos? Hogyan adja vissza az archaizmusokat, melyeket a szerző a mű levegője vagy valamely hatás kedvéért használ?

Mindezek az ellenvetések még nyilvánvalóbbak lennének, ha valamely mesterséges nyelvet általánosan beszélnének. Minden nép belevinné előző nyelvének jellegét és fordulatait. Mert, míg pl. a francia nyelv el-sajátításánál az esetleges hibákat korlátozza és természetesen javítja a francia beszéd és írott nyelv, a mesterséges nyelvnek hagynia kell, hogy mindenki kénye szerint forgassa. Ilyenformán eljutnánk oda, hogy mindenki azonos szavakat használna, de senki sem értené a másik mondatait.

Elérkezünk azokhoz a szerényebb igényű követelésekhez, melyek a mesterséges nyelvet szakkongresszusok alkalmával kívánják igénybe venni, ahol a tárgyalandó kérdések korlátozottak s ahol nem igen használnak szóvirágokat, a tárgyalók pedig nagyrészt hasonló körben mozgó, hasonló érdeklődésű és hasonló szókincsű emberekből tevődnek össze. Ugyanitt tárgyalhatjuk a nemzetközi nyelvnek szállodákban és éttermekben való használatát is. Engedjük meg, hogy a szavak kiválogatása itt nem okoz nagy nehézségeket: a beszélgetés anyaga jórésztben előre ismert s a kifejezéseket is könnyű meghatározni. Uralkodóvá lesz a kiejtés kérdése. Az egységes helyesírás ellenére hogyan ejtik ki a szavakat a franciák, angolok, bulgárok vagy írek? Tekintettel kell lennünk nemcsak minden nyelv fonetikai szokásaira, hanem ezen felül bizonyos gya-

* A magyar nyelv, mely a jelzőt mindig a főnév elé teszi, fentebbi különbséget hangsúllyal fejezi ki: „szegény ember!“ és „szegény ember“.

korlati lehetetlenségekre. Például a kínaiak nem tudják kiejteni az *r* betűt; a franciák a *h*-t; a magyarok az *ä*-t; a görögök, bulgárok, szerbek, olaszok, spanyolok az *ü*-t, stb. Ha lemondunk arról, hogy ne használjunk olyan hangzókat, melyek nem fordulnak elő minden nyelvben, kockáztatjuk azt, hogy csaknem valamennyit ki kell küszöbölünk; ha megőrizzük őket, akkor minden nép másként beszél a nemzetközi nyelvet. Ha egy spanyol franciául beszél, beszédében összekeveredik a *sur* (biztos) és a *sourd* (süket). Hasonló zavarok állhatnak elő a nemzetközi nyelvben is.

Még nehezebb a hangsúly kérdése. A franciáknak nagy nehézségbe kerül, hogy ne az utolsó szótagra tegyék a hangsúlyt. A magyarok viszont semmiképp sem tudják eltenni az elsőről. A lengyelek az utolsó-előtti szótagot hangsúlyozzák, más nyelvekben mások a szabályok. A *satira* szót a franciák *satira*-nak, a magyarok *satira*-nak ejtik. Ha az utolsó szótagra helyeznék a hangsúlyt minden szó esetében, hogy könnyebbséget okozzanak a franciáknak, nem tudnák kiejteni a magyarok, ha viszont a magyarok könnyebbségére az első szótagra tennék, legyőzhetetlen nehézségeket okoznának a franciáknak.

Több nyelvben a hangzó kiejtését a hangsúly határozza meg, például az orosz nyelv nem ejtethet ki *o* hangot hangsúly előtt: Tolsztojt Talsztoj-nak mondja; az angol nyelv jórészt elnyéli a hangsúly után következő magánhangzókat, a hangsúly pedig általában az első szótagra esik, például *Eden*-t *Idn*-nek ejtik. Ezért valamely szó, mint például *Colonel* oroszul kifejezetten *Calanel*-nek, angolul *Colnl*-nek fog hangzani. Amint látható, egy orosz és egy angol közötti beszélgetés megértése még azonos szavak esetében sem könnyű.

Ez azt jelentené, hogy nem kellene várnunk, míg az új, közös nyelv dialektusokat alakít ki, amint az a természetes nyelvekkel történt, hanem a dialektusok a nemzetközi nyelvvel egyidőben jelennének meg. A beszézők kiejtése kezdettől fogva eltérne a különböző nyelvek kiejtése szerint. Tény, hogy a modern társadalomban létezik olyan eszköz, mely komolyan hozzájárulhat a kiejtésbeli különbségek kiküszöböléséhez és a megértés módzatainak megkönnyítéséhez. A gramofon, a hangosfilm és a rádió lehetéssé teszik a kiejtés elsajátítását. A vidéki ember állandóan hall fővárosi színészeket, írókat, tudósokat és politikusokat beszélni és így könnyen alakíthatja kiejtését az ő kiejtésükhöz. Ilyenformán a gyarmati angol nyelv könnyen megőrizheti tisztaságát, a délvidéki francia gyorsabban javul s a bulgárok és svédek könnyebben elsajátítják a helyes angol vagy francia kiejtést. De a kimondott szó mechanikus kiségerítését elősegítő eszközök mégsem annyira fejlettek még, hogy általuk elérhető legyen valamely mesterséges nyelv egységes kiejtésének általános kialakítása. Akkor viszont mikor a technikai fejlettség mindenki számára hozzáférhetővé teszi minden időben a kívánt modellt, úgy hiszem, nem lesz érezhető egy nemzetközi nyelv szükségessége s ezt akarom alább kimutatni.

Meg kell állapítanunk, hogy a mesterséges nyelv főleg írásban, bizonyos egyszerű és meghatározott, helyesebben technikai kifejezések közvetítésére használható. Egy bukaresti kereskedő tehát írhat eszperantó vagy occidental nyelven Santiago de Chili-i kollegájának, hogy egy vagon petróleumot ajánljon fel neki (bár valószínű, hogy a kereskedők,

akik interkontinentális kereskedelemmel foglalkoznak, használhatják a francia, angol vagy német nyelvet, ha közvetlenül nem is, titkáraik segítségével feltétlenül). Kétséges azonban, hogy valamelyik is leírást adhat a másiknak saját országáról.

Egy matematikus, mérnök vagy orvos közölhet nemzetközi nyelven valamely szakdolgozatot, viszont kétkem, hogy egy olyan tudós, akit az egész világon ismerni kell, egyetlen modern művelt világnyelvet sem tud. A világ tudományos érdeklődői által való megismerés legalább olyan könnyen elérhető franciául vagy németül írott művekkel.

Maradna még egy jelentékeny előnye a nemzetközi nyelvnek. Felépítésénél fogva sokkal könnyebben és gyorsabban sajátítható el, mint bármelyik a természetes nyelvek közül, tehát egy tudós vagy kereskedő időt takaríthat meg, ha ezt választja. A kérdés figyelmet érdemel.

Annak ellenére, hogy az indo-európai nyelvek alkata a századok folyamán állandóan egyszerűsödött (példa erre az angol nyelv, mely a névragozást csaknem teljesen kiküszöbölte, az igeragozást pedig háromnégy formára szűkítette) még sem tagadható, hogy elég nehézséget okoznak azoknak, akik meg akarják tanulni őket, elsősorban a rendhagyó alakok miatt (melyek egyben a leghasználatosabbak is). Következésképp egy tökéletes mesterséges nyelv ebből a szempontból komoly előnyökkel jelentene még az angol nyelvvel szemben is. Amint kimutattuk azonban, a mesterséges nyelvek, legalább is a jelenlegiek, egyáltalán nem tökéletesek.

Még jelentősebb egy másik tény: valamely idegen nyelv fő nehézségét nem annyira az alaktan, mint inkább a szóanyag teszi. Természetesen azok számára, akik csak bizonyos gyakorlati szempontból tanulnak nyelveket. Aki azt igényli, hogy helyesen és előkelően fejezze ki magát, annak tökéletesen ismernie kell úgy az alaktant, mint a mondattant. Ez viszont sohasem elégedhetik meg egy mesterséges nyelvvel, mert a struktúra nem egyszerűsíthető erőszakkal és mesterséges módon, csak a gondolati árnyalatok feláldozásával. A természetes nyelvek, mint láttuk, igen lassan változtatták alkatukat s eközben tekintettel voltak az árnyalatokra. Ezen az úton fokozatosan igyekeztek minél egyszerűbb eszközökkel kifejezni a gondolatot s a meghatározott szórendig jutottak. Vegyük azt az esetet, hogy valaki egészen egyszerű beszélgetést akar folytatni, tehát ismernie kell a fogalmak elnevezését, a szavakat. Ebből a szempontból fontos megállapítani, vajjon a mesterséges nyelvek komoly előnyt jelentenek-e számára.

A mesterséges nyelvek védelmezői bizonygatják, hogy ezeknek a nyelveknek szóanyaga nagyon könnyen elsajátítható, minthogy úgy az eszperantó, mint az ido és occidental minden fogalom jelölésére a jelenleg leghasználatosabb szót választotta ki, amelyek, mint jövevényszavak majd minden nyelvben előfordulnak. Minthogy a legtöbb nemzetközi szó latin vagy görög eredetű, állíthatjuk, hogy aki e két nyelvet ismeri (vagy a román nyelveket, melyeknek szóanyagát szolgáltatják), bármilyen szöveget megért az említett mesterséges nyelvek valamelyikén.

Tökéletesen igaz. Azzal a fentartással, hogy aki az európai szavakat a francia nyelvből ismeri, annak nincs szüksége nemzetközi nyelvre, hisz használhatja a franciát, aki pedig nem ismeri ezeket a szavakat, annak nem okoznak könnyebbséget s így a mesterséges nyelv elsajátítá-

sa ennek ugyanolyan nehéz lesz, mint bármelyik természetes nyelv. Gondoljunk egy kínaira: ha tud angolul, elég számára; ha nem, az európai szógyökök ugyanolyan idegenek lesznek számára, mint az afrikaiak, tehát az egész szóanyagot meg kell tanulnia.

Ilyen feltételek mellett kérdéses, melyik előnyösebb: egy élő európai kultúrnyelvet elsajátítani, vagy egy nemzetközi mesterséges nyelvet. Kétségtelen, hogy valójában ez utóbbi jóval kisebb megerőltetésbe kerül, de ugyanolyan biztos, hogy előnyei is kisebbek. Az eszperantó vagy occidental segítségével egy üzleti levél legjobb esetben egy tudományos mű megírásáig juthat el az elsajátító, a francia vagy német segítségével, ha tökéletesen megtanulja, irodalmi műveket, újságcikkeket írhat, előadásokat tarthat, stb.; ha közepesen sajátítja el, mindenesetre eléri azt, hogy eredetiben olvashatja a világirodalom remekeit, előadásokon vehet részt, filmeket élvezhet, idegen rádióleadásokat hallgathat, beszélgethet tizmillió olyan emberrel, akiknek anyanyelvük a kiválasztott nyelv és százazrekkel, akik hasonlóképp később sajátították el. Egyetlen jelenleg használatos nemzetközi nyelv, sőt az összes együttvéve sem éri el a francia vagy angol nyelv elterjedtségét. Ilyenformán, ha tanulni akar valaki, előnyösebb ezt egy olyan nyelv elsajátítására használni fel, amely ugy gyakorlati, mint esztétikai téren nagyobb kielégülést hozhat.

Még lenne egy kérdés, hogy t. i. a három számbajöhető nyelv közül melyiket válasszuk? Ezt személyes érdekei, különösen életfeltételei és egyéni rokonszenv alapján mindenki maga dönti el. Mégis kíséreljük meg vázolni, vajjon melyiknek elterjedtsége valószínűbb a jövőben. Természetesen, mint minden jóslás, ez is kockázatos, mert valamely nyelv elterjedtsége szorosan összefügg annak a népnek presztizsével, amely beszéli. Ez a presztizs viszont elsősorban belső értékétől függ, melyet az eseményektől függetlenül megállapíthatunk, de függ politikai helyzetétől s erőviszonyaitól is, melyekre nézve annál nehezebb biztosan következtetni, minél távolabbi időre akarjuk ezt tenni. (Al. Graur)

A FINNEK A TÖRTÉNELEMBEN. A világtörténelem mindössze négy-ötször említi a finneket. Tacitusnál találkozunk először velük, majd Ptolomeus tesz említést róluk. A kereszténységet elég későn, 1154-ben, Szent Erik kereszties hadjáratai idején veszik fel. A XVIII. század végén svéd kulturális és politikai befolyás alá kerülnek s az ő hatásukra a XVI. század elején lutheránusokká lesznek. Gusztáv Adolf idején, svéd támogatással, a nagyhercegséggé alakult Finnország megszerzi Kareliát és Ingermanlandot. Orosz uralom alá, miután Nagy Péter meghódította Finnországot, 1728-ban kerülnek, viszonyukat azonban az orosz birodalomhoz csak a XIX. század elején rendezik. Ekkor a cári al-

kormány megengedi, hogy finn nemzetiségű kormányzót válasszának, de ez nem Finnországban, hanem Szentpétervárt rezideál. A XIX. század végén viszont a nagy oroszosítási hullám során megfosztják a finneket előjoguktól s 1900-ban a szabad finn-svéd nyelvhasználati jogot is megszüntetik. Ekkor veszi kezdetét a finn nemzeti ellenállás korszaka. A finn munkásszervezetek, melyek főleg anarkista szervezetekkel állottak ideológiai-szervezeti kapcsolatban — a polgársággal karöltve — merényletekkel tiltakoznak az oroszosítás ellen.

Az 1905-ös japán-orosz háború széles lehetőségeket teremt a szabadságmozgalom számára. A finn forradalmi szervezetek japán pénzen vásárolt fegyverekkel szerelik

fel magukat, Helsinkiben és az ország több ipari városában általános sztrájk tör ki. A mozgalmat a szocialista munkásság vezeti, de már ekkor nyilvánvaló a munkásosztály és finn polgárság közti ellentét. A munkáspárt alkotmánytervezete nemzetgyűlés összehívását kívánja. A rendi nemzetgyűlés négy rendjében azonban a munkásság egyáltalán nem juthatott szóhoz, és súlyát nem érvényesíthette, bár ezek kitartásával egy csomó nemzeti és szabadságjogot sikerült kivívni. Ez a helyzet viszont nem állandósulhat. 1907-ben a munkásság nyomására megszüntetik a rendi alkotmányt s 200 képviselőből álló Landtagot választanak. Az első Landtagban a munkáspártnak 80 tagja foglal helyet. A cári uralom belső ellentéteinek kiélesedésével azonban újabb oroszosítási folyamat indul. Egyetlen védelemnek a passzív ellenállás bizonyul, a jelszó: kivárni egy az 1905-ös évihez hasonló helyzetet, amikor valamelyik nagyhatalom magáévá teheti a finn polgárokat. Az orosz kormányzat tömegével függeszti fel állásaikból a finn tisztviselőket és bírakat. A minden harmadik évben összehívott Landtagot feloszlatja, mert az tiltakozik a cári elnyomás ellen. A polgárság nemzeti ellenállásának és a munkásság nemzeti és szociális forradalmának vezérei rendre megismerik Szibériát.

A világháború kitörése idején már a finn polgárság nagyrésze a finn munkásság térnyerése ellen keresi az Orosz birodalommal való kiegyezést. Oroszország szempontjából a finn munkás nem megbízható katona. 1900-ban feloszlatják a finn hadsereget, a finn népre katonáskodás helyett 10 millió rubel adót vetnek ki, amit a háború kitöréséig 20 millióra emelnek. De ha a finn munkás és paraszt nem is megbízható katona, a polgárságban már inkább lehet bízni. Finn tisztekkel a cári hadseregben mindenütt találkozhatunk. Mannerheim tábornagy is itt szolgál és megbízhatóságát bizo-

nyítja, hogy altábornagyságig, a legmagasabb katonai rangig emelkedett.

A háború kitörésekor a finn fiatalok, nagyrészt egyetemi hallgatók, a lengyelekhez hasonlóan, Németországba szökdősnek, ahol megalkotják a 27-es német vadászszázalóaljat. Vilmos császár 1915 augusztusában kiadott rendeletére létszámukat 200 főben állapítják meg. Ezek a fiatalok nem azért fordulnak Németországhoz, mert ez demokratikusabb, hanem mert amint 1905-ben Japán, most német segítséggel vélik felszabadulásukat kiharcolni. A cári birodalom bukásával úgy tűnik, mintha elérnék céljukat, ám akkor ismét napfényre kerülnek a polgárság és munkásság pártjai között az 1905-ös forradalom óta lappangó ellentétek.

A Kerensky-forradalom a finn nemzeti forradalom vezetőit kiszabadítja a börtönökből és száműzetésből. Mintegy félszáz finn tér így vissza a lakosság örömjongása közben hazájába. A munkásság és polgárság ereje, legalább is a Landtagon belül, egyforma. Az 1916. évi választáson a Landtagba 103 munkáspárti és 97 polgári képviselőt választanak. A szenátusban, ahogy a kormányt nevezték, 6-6 az arány. Elnök a szociáldemokrata Tokoi. A munkásság követelésére a koalíció mind több demokratikus rendszabályt kénytelen elismerni, köztük a 8 órás munkaidőt, széleskörű községi autonómiát és a munkásság sztrájkjogát. Ilyen körülmények között a polgáriak keresztülviszik a Landtag feloszlatását, amit a munkáspárt nem ismer el, sőt törvénytelennek nyilvánítja az új választást, melynek során a polgári pártoknak többséget sikerült szerezni. Az új szenátus így a polgári pártokból tevődik össze s a szocialisták helyét az agrárpártiak foglalják el. A szenátus elnöke a Szibériából nemrég kiszabadult Svinhufvud s megkezdődik a munkásellenes irányzat. Időközben Szentpétervárt a hatalom a szovje-

tek kezébe kerül. A polgári pártok, melyek eddig abban reménykedtek, hogy egy konzolidált Oroszországban sikerül majd a finn munkásságot is megfékezni, 1917 december 6-án az oroszországi események hatása alatt kimondják az elszakadást, amit a Landtagban 100 szavazattal 88 ellen fogadnak el. A munkásság átlátja, hogy a polgári pártok az elszakadással őket is elszakították szövetségeseiktől. De a polgári pártok előtt is egyre világosabbá válik, hogy az összecsapás elkerülhetetlen. A szociáldemokrata párt jogainak megvédésére gárdákat szervez, ezek azonban sem elegendő fegyverrel, sem központi irányítással nem rendelkeznek. A polgárság 1917 őszén különféle címenek (önkéntes tüzoltóság, sportegyesületek stb.) védő-osztagok szervezésébe kezd s az egész országot védő-osztag-körzetekre osztja. Ezek anyagi támogatásáról magánemberek és különféle bizottságok gondoskodtak. A vezetők legnagyobb része volt orosz katonatiszt, a 27. vadászszázalaj tagjai ekkor u. i. még nem érkeztek vissza az országba. Január elején a védő-osztag már több mint 10 ezer puskával, töménytelen pisztoly, revolver és 50 gépfegyver felett rendelkezett. Rövidesen katonai bizottságot alakítanak, az eljövendő polgárháború vezérkarát s igyekeznek e bizottságot törvényesíteni, a „honvédelmi törvényjavaslatokat előkészítő tanács“ címen. A Tanács első feladata iskolák felállítására védő-osztag-vezetők kiképzése céljából. A bizottság az eljövendő háború operációs bázisául Osterbattent választja, Dél-finnországról ugyanis le kellett mondania, mert az iparosodás következtében ott a lakosság erősen munkáspárti érzelmű volt.

A polgárháború közeledtét mindenki érezte az országban. A munkásság is erélyesen hozzálát, ha elkésve is, gárdái megerősítéséhez toboroznak. Ám a polgárháború ki-mostmár a kisebb városokban is törése után egy héttel a gárdának

még csak 30 ezer aktív tagja van s a tartalék sem több 10 ezernél. Ezután azonban rohamosan nő, mártusban már 75 ezer, később pedig jóval meghaladja a százezret.

1918 január 10-én a szociáldemokrata párt követeli az Osterbattenben „Rendőriskola“ néven működő ellenforradalmi góc feloszlatását. Nyílt összeütközésre kerül a sor s a „rendőriskolát“ kénytelenek máshová helyezni, — mert nem oszlatják fel; ez az iskola teszi az egy héttel később megalakított lovasság magvát. A felkelés időpontját a kormány jan. 28-ra tüzi ki, ám a kormány nem biztos győzelmében, külföldi tárgyalásai sem biztatóak. Halasztást kérnek Mannerheimtől, de Mannerheim egy osztaga 27-én éjjel kifosztja az ország legnagyobb lőszerraktárát, ami jel az általános felkelésre. A munkásság általános sztrájkokkal felel. A hatalmat forradalmi bizottság veszi át s első kiáltványában a kormányt, mely az országot polgárháborúba kergette, bukkottnak nyilvánítja.

Az ország valósággal kettészakad. Északon, a gyéren lakott részen, Vasa székhellyel Mannerheim az ur, a déli, sűrűbben lakott területen, a munkásság.

Február 23.-ára a forradalmi bizottság közlése a köztársasági alkotmány tervezetét. Alapja a legszélesebb értelmű demokrácia. Azoknak, akik az új alkotmánnyal nem volnának megelégedve, megengedi a szabad kivándorlást. Biztosítja a vallási, sajtó, egyesülési és gyülekezési szabadságot. Megtiltja a sztrájkot, ha általa emberélet kerülhet veszélybe. Rendőri intézkedéseket csak polgári hatóságok kezdeményezhetnek. Megszüntetik a katonai hatóságok „rendkívüli állapot“ címen való eljárásait. Csak rendes bíróság ítélkezhet. Eltörlik a halálbüntetést és a testi fenytést. Biztosítják a nemzetiségi jogokat. A bíróságok és a közigazgatás tagjai csak választás útján kerülhetnek hivatalokba, megbízatásuk öt évre szól, ezt azonban meg lehet hosszabbítani.

A köztársasági kormány mindenben ura a helyzetnek. Miener, a német intervenció sereg parancsnoka ápr. 12-én a következőket jelenti Berlinbe: „Meg lehet állapítani: a munkásság jól szervezett és ha ártalmatlanná igyekeznek is tenni a felsőbb osztályokat, ott, ahol a hatalmat kezükben tartják, mindenütt gondoskodnak a rend fenntartásáról. Nem tűrnek fosztogatást, a közlekedési eszközöket rendben tartják“. Ellenfeleikkel, miután a lakosság legnagyobb része a pártjukon, enyhén bánnak. Az általános sztrájk napján Helsinkiben csupán két ember sebesült meg. Még a helsinki védőosztag Mannerheim csapataihoz való csatlakozását sem akadályozták meg és Svinhufvudnak, a volt kormány fejének sértetlenül sikerül eltávoznia Helsinkiből.

A vasai kormánynak az ország még azon részében is alig sikerült számottevő csapatokat toboroznia, ahol kezében tartotta a hatalmat. Ezzel ugyálszik már eleve számoltak, mert mint Baeyer, a német intervenció sereg parancsnokának szárnysegéde írja, már 1917 novemberében finn politikusok svéd és német körökben a beavatkozás mértéke feől érdeklődnek. Elsősorban svéd segítségre számítanak, az antant is a svéd beavatkozás mellett van, nehogy a Központi Hatalmak nyerjenek befolyást a Baltikumban. A szociáldemokrata Branting-kormány hajlott is a beavatkozásra. Sirala, a helsinki kormány hadügyminisztere már február elején tiltakozik a Mannerheim számára küldött svéd fegyverszállítmányok ellen. Fegyveres beavatkozás azonban a svéd szociáldemokrata párt balszárnya és az ifjuszocialisták fellépése, valamint azon körülmény miatt, hogy a küldendő svéd csapatok a rend fenntartására Finnországban maradt orosz csapattestekkel esetleg összeütközésbe kerülhetnek — elmarad. Az a svéd bizottság azonban, amelyik a vasai kormány anyagi támogatásáról gondoskodik, Finnországban működik egészen a pol-

gárháború végéig. Ennek fejében a svédek márc. 17-én megszállják az Aaland szigeteket s ettől kezdve ez a támpontja a német intervenciónak. Mannerheim csapataihoz özőlenek a svéd tisztek s a norvég és dán önkéntesek. Mindez azonban kevés, mindenáron meg kell nyerni a németeket a beavatkozásnak. Az angolok és a franciák a németek Finnországba való bevonulását hallgatólagosan türik, noha mint Ludendorff írja: „Nem finn, hanem kizárólag német érdekek vezették csapatainkat Finnországba“. Ugyálszik eleendő volt számukra Vilmos császár márc. 7-i kijelentése: „A jelenlegi finn kormány uralmának fenntartása a legjobb bástya az oroszok további terjeszkedése ellen“. A német csapatok az egész országot megszállították s bár Németország háborúban állott a nyugati hatalmakkal, a francia és angol követek továbbra is élvezték exterritoriális jogaikat, sőt a többi antant államok polgárait sem érte bántódás, ha csak nem voltak hivel a helsinki köztársasági kormánynak. A német beavatkozás ára különben meglehetősen nagy. Mannerheimék szabad rekvirálási jogot biztosítanak a németeknek, — olyan körülmények között, amikor a polgári lakosság napi kenyéradaga 100 gr. s ezt is csak úgy tudják biztosítani, hogy a liszthez cellulózét és őrlöt fenyőmagot kevernek. Azonkívül a katonai akciók megkezdése előtt gazdasági szerződést kötnek, amely egyértelmű Finnország teljes német függőségbe való helyezésével. Siettetten egyébként a német intervenció keresztülvitelét a német nagyipari körök érdeke, mert csak így látták biztosítottnak a svéd érc további szállítását s a Berliner Strassenbahn Gesellschaft közbelépése, amelynek tulajdonában voltak a helsinki közművek, mintegy 4 és félmillió márka értékben.

Az Aaland szigeteken állomásozó orosz hajók svéd segítséggel történt megszerzése lehetővé tette Hangöben, ápr. 3-án nagyobb német egységek partraszállását. Ezek a csapa-

tok nagy küzdelmek után ápr. 13-án beveszik Helsinkit, május 2-án pedig Lahtinál döntő győzelmet aratnak s ezzel a köztársasági kormány ellenállásának vége. Május 18-án a Landtag Svinhufvudot választja kormányzóvá. Mannerheim azonban, aki máj. 16-án a németek által elfoglalt és megszállt Helsinkibe ünnepelesen bevonul, nem hajlandó a hatalmat átadni, úgyhogy a németek az újabb polgárháború meggátolása céljából kénytelenek továbbra is az országban maradni. Végülis Mannerheim marad hatalmon. A béke az országban úgy, ahogy helyreáll. A megtorlás napjai következnek. Csak a német csapatok több mint 80 ezer foglyot ejtettek és szolgáltatottak ki a kormánynak. A fogházak és börtönök annyira megteltek, hogy a legaggasztóbb munkáshiány állott be. A németek kihasználva a finn polgárságon belül uralkodó ellentéteket, a Landtaggal az 1772. évi alkotmány alapján királlyá választatják Frigyes Károly esseni herceget. De Frigyes Károly el sem foglalhatta trónját, közbejött a német forradalom, mire 1919 márciusában a Landtag proklamálta a köztársaságot. S az alig konszolidálódó finn kormányzat egy év múlva már segédcapatokat küld az észtorzági munkámegmozdulások leverésére. (Medve Miklós)

A FRANCIA-ANGOL GAZDASÁGI SZÖVETSEG. 1914-1918 között az antant hatalmak közötti gazdasági együttműködés egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben fejlődött ki. Míg a harc-tereken többé-kevésbé egységes vezetés vagy legalább egységes irányítás alatt harcoltak a csapatok, úgy látszott, hogy a gazdasági egységesítést nem tartják szükségesnek. Csak a háború vége felé történtek ilyen irányban némi változások.

Mielőtt az antant hatalmak, a múlt háború végefelé gazdasági érdekeiket is összehangolták volna, nemcsak hogy rendszertelenül lát-

hatták el magukat, hanem konkuráltak is egymással. Némely amerikai gyár ugyanazon a napon fogadta Franciaország, Anglia, Oroszország és Olaszország hivatalos kiküldötteit, akik ugyanarra az áru-ra alkudoztak. Ami pl. az alkoholt illeti, mely a lőpor előállításához volt szükséges, 1916-ban a nagy és rendszertelen kereslet következtében Amerika csaknem kétszeresére emelte árát. Ugyanez állt a vörös rézre is. Amerika semleges volt s a szövetségesek versengtek hadviseléshez szükséges áruért.

Jellemző, hogy az ilyen helyzet tarthatatlanságát mennyivel rövidebb idő alatt látták be a nyugati hatalmak a mai háborúban. Már 1939 őszén olyan szoros gazdasági együttműködés jött létre Anglia és Franciaország között, mely a világháború 4 éve alatt nem volt elérhető. Paul Reynaud 1939 nov. 13-i londoni látogatása után, november 26-án megteremtik az u. n. francia-angol koordináló bizottságot. Míg a közös Legfőbb haditanács az általános politikai és hadviselési irányvonalat határozza meg, Párizsban és Londonban hat állandó bizottság dolgozik az egységes francia-angol gazdaság, a szükségletek és nyersanyagforrások összehangolásán, hat különböző hadászati szempontból fontos területen: repülés, fegyverkezés és nyersanyagok, nyersolaj, élelmezés, tengeri szállítás és gazdasági háború. Mindez természetesen a megfelelő minisztériumok közreműködésével történik. (Légügy, hadfelszerelés, közmunkák, földművelés, kereskedelmi tengerészet és blokádmisztérium.) Ezeknek a bizottságoknak munkája a Londonban székelő francia-angol koordinációs bizottság kezében egyesül, melynek rendeltetése elsősorban, hogy minden indítványt mérlegeljen, döntson a végrehajtó bizottságok között esetleg felmerülő véleményeltérések tekintetében, irányítsa ezek munkáját, és vezesse a külföldi vásárlásokat.

A vásárlások egységes vezetése az, ami egészen új ezen a területen. Az angol és francia kormányok megteremtették az „egyetlen vásárló” rendszerét. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy sem Anglia, sem Franciaország nem szerepel külön vevőként valamely idegen állammal szemben. Az Egyesült Államokban, ahonnan a szövetségesek háborús szükségleteik legnagyobb részét fedezik, ezeknek a vásárlásoknak vezetésére Arthur Purvis elnöklétével külön amerikai bizottságot létesítettek.

Az új rendszer folytán az egyes szükségletek kielégítésének módja a következőképpen alakul. Franciaországnak pl. szüksége van valamely külföldi árra vagy nyersanyagra: amerikai repülőgépekre, argentinai gyapotra vagy belgákongói rézre. Az érdekelt minisztérium megfogalmazza a kérést, megjelöli pontosan a szükséges anyag mennyiségét és az érte kifizetendő deviza összegét. Ezt a vásárlások miniszterközi bizottsága elé terjeszti. Ez a nemzeti, tehát nem közös bizottság megvizsgálja a kérést és átteszi a megfelelő francia-angol egységes végrehajtó szervhez, mely Londonba továbbítja a legfelsőbb koordinációs bizottsághoz. A döntés, melyet a külföldi vásárlások vezetésével megbízott tanács hoz, tekintetbe veszi mindkét ország gazdasági szükségleteit, valamint a pénzügyi lehetőségeket is.

A külföldi vásárlások ilyen egységesítése mellett a szövetséges államok természetesen a legteljesebb mértékben igyekeznek összehangolni ipari termelésüket is, különös tekintettel a folyó háborúra. Egyöntetű elhatározással részben szabályozták, részben szabályozni fogják a belföldi magánfogyasztást, illetve a belföldi árakat.

Nem érdektelen végül megközelítő képet adni arról, hogy milyen gazdasági erőt képvisel a két állam külön-külön, tehát milyen gazdasági erők kerültek a háború kö-

vetkeztében egységes vezetés alá. Az Angol Birodalom összlakossága 530 millió, a Francia Birodalomé 110 millió. A francia külkereskedelem összege mintegy 75, az angolé 250 milliárd francia frank. A két állam nemzeti jövedelme: Angliáé közel 600, Franciaországé 210 milliárd. Mindössze (az 1939 március 31-i helyzetet véve alapul) aranytartalék tekintetében mulja felül Franciaország Nagybritanniát. Franciaország aranytartaléka ugyanis 2600, Angliáé pedig csak mintegy 2400 tonna. (Márk Viktor)

A HÁBORÚ KÖLTSEGEI. A mostani háború nemcsak azért nevezetes, mert végcéljait tisztán egyik fél sem publikálja, de mert terheit a múlt háborúval szemben ugyanannak a nemzedéknek vállaira rakja, mely vérét is áldozza. Nem hirtelen ötlet eredménye ez a megállapítás, hanem a múlt háború tapasztalataiból származik: illetve Amerika azon magatartásából, hogy most számítja le az elmúlt háború tanulságait s nem hajlandó többé háborús hiteleket nyújtani... Így a háború vérnélküli győztese máris Amerika, bár, ha a szövetségeseket csapdába huzza, nem igen merenghet majd pénzes zsákjain. Egyelőre a háború teljes költségét ez a nemzedék viseli, már pedig ez az eddig viselt háborúk legköltségesebbje. Az angol államháztartás 1939 szeptember 1-én, a háború kitörésének napján már túlméretezett hadi költségvetéssel dolgozott és évi másfél milliárd megterhelést mutatott. A háború kitörésekor ezt az összeget azonnal 2.4 milliárd font-ra növelték. Vagyis, míg a háború előtt a már felfokozott költségvetés napi 4.5 millió fontot használt el, addig ma már ez napi 7 millió s ez az összeg természetesen még nem végleges, hiszen a háború még meg sem kezdődött igazán. Ez a hatalmas összeg Anglia évi nemzeti jövedelmének legnagyobb részét fel is emészti. Az an-

Angol pénzügyminiszter azt igyekszik bizonyítani, hogy a költségeket progresszív adózással teremti elő. Ennek bizonyítására fel is hozta például, hogy egy 180 milliónyi jövedelemből legalább 160 millió a kincstárt kell, hogy illesse. Vagyis a normális adókon kívül, a rendkívüli pótlékok és az örökösödési adó magas kulcsát is betudva, a jövedelem élvezők keresetüknek mindössze 11%-át tarthatják meg, amire az angol adózás történetében még nem volt példa. Keynes professzor a rendes adózáson kívül, más javaslatot is kidolgozott. Ennek értelmében el kell rendelni a kényszer-takarékosságot is. Ez a kényszer-takarékosság ugyancsak a dolgozók és keresők frontját érinti, kiindulva abból a felismerésből, hogy a munkabérek a háború folyamán a nyersanyagok árával párhuzamosan föltétlenül emelkedni fognak. Az emelkedést fokozatosan 5-10%-ban állapítja meg, ami már az első évben is felmegy legalább 500 millió fontra. Javasolja még, hogy ezt az összeget ne legyen szabad vásárlásra fordítani, hanem a postatakarékpénztárba teendő, zárolt betétként s ez az összeg is a háború költségeit szolgálná. Ezt a módozatot azért tartja helyesnek, mert ezzel el lehet kerülni az inflációt, ami most éppen úgy fenyeget, mint az elmúlt háborúban.

Reynaud francia pénzügyminiszter szintén a takarékoságot hangsúlyozza. Őszintén bevallotta, hogy már a múlt évi költségvetés is kétszerese volt a két év előttiének s csak a takarékoság segíthet. Ez természetesen paradoxon, hiszen a háborúban mindent lehet, csak épp takarékoskodni nem. Mégis az azelőtt vándorló francia nagytőke, újra hazájába huzódott vissza, hiszen az idegen államok területén elhelyezett összegek ellenőrzése a bizonytalan helyzet miatt sokkal nehezebb, mint otthon. 1939 második felében a külföldön kóborló tőkéből 60 milliárd frank vándorolt vissza. Ebből 34 milliárd már a há-

ború első 4 hónapjában kopogtatott a francia nagybankok ajtaján. Ez tette lehetővé a francia kincstár külföldi vásárlásait, nem tartalékolta aranyból és devizákból, hanem a visszavándorolt tőkéből. Angliához hasonlóan a francia kincstár szintén az adósrófhhoz nyult, de még egyelőre nem kénytelen belső kölcsönöket kibocsátani.

Németország ugyanugy gondolkodik, mint ellenfelei. Minden vonalon új adópolitikai intézkedéseket vezetett be. 1932-33-ban az adó bevételek 6.6 milliárd márkát tettek ki, most azonban remélik, hogy meg fogja haladni a 24 milliárd márkát. Ezenkívül a 88 milliárdra becsült nemzeti vagyon 30%-t közszolgáltatásra kívánják fordítani, s ha kell, ezt az összeget tovább emelik úgy, amint a háborús terhek megkívánják. 1913-ban, az első háború kitörése előtt, a nemzeti vagyont 45.6 milliárd márkára becsülték s nem is adózott többet 4.1 milliárd márkánál. Azóta háromszorosára emelkedett az adózás kulcsa, ami szintén a legnagyobb takarékoságra inti az illetékes tényezőket. Mig Keynes professzor Angliában egyelőre csak javaslatokkal állt elő, — valószínűleg innen is vette, — addig Funk gazdasági miniszter már törvényerőre emeltette a „kényszer-takarékosságot“. Rendeletileg intézkedett, hogy a magángazdaság minden ága miből mennyit vásárolhat. A megmaradó felesleget szigorú ellenőrzés mellett az állam takarékpénztáraiba kell elhelyezni, ami fölött a német állam szükség esetén teljhatalmulag rendelkezik. Ezáltal a fogyasztás csökken ugyan, de a magasabb célok elérése miatt aligha fognak az ilyen fajta tökegyűjtéstől elállni. Mig Keynes professzor évi 500 millió fontban kontemplálta a kényszer takarékoság által előteremtendő összeget s a többi bizonyára felszabadítja és a lakosság rendelkezésére bocsátja, a német elgondolás nem állapít meg ilyen határt: s teljesen diszkrécionális jogának tekinti, hogy az így

gyűjtött összeg határát hol huzza meg. (P. G.)

A Z OKIRÁLYSÁGBELI MAGYAR NŐKÉRDEÉS. Az Ókirályságbeli nők helyzetét épp úgy, mint az ott élő magyarság kérdését általában, társadalmi és szellemi vezetőink mind máig kevésbé tanulmányozták. Az ilyen irányú munkák legfeljebb egy-egy felületen újságcikk megírásáig jutottak, melyben szó esett az Ókirályságbeli nők erkölcsi és anyagi helyzetéről, kilátástalan jövőjükéről. Természetesen mindez a helyzet módszeres felmérése nélkül történik. Még lesújtóbb, hogy az Ókirályságbeli magyar egyházak sem rendelkeznek még megközelítő pontosságú kimutatással sem az ott élő nők számát, foglalkozását és szociális helyzetét illetően.

Annak ellenére, hogy a lányszövegségek, melyeknek keretel meg vannak s hasznosak lehetnének a helyzet felmérésére irányuló munkában, többnyire meglegszenek egy-egy szeretetvendégség, teaestély rendezésével s érthetetlenül szemethunynak az Ókirálysági nők égető sorskérdései felett. Míg Erdélyben jóval jelentéktelenebb ügyekre is különös gondot fordítanak, addig az ott dolgozó magyar nők anyagi bizonytalansága, a románosodás aggasztó méretei, a kiszolgáltatottság és a prostitúció mind kevés volt ahhoz, hogy az Ókirálysági magyar nők kérdése az érdeklődés homlokterébe kerüljön. Ennek oka pedig ott rejlik, ahol az Ókirályságbeli általános magyar kérdések homályban tartásának oka van. A problémák helyes megoldása új meglátásokat, új elgondolásokat s a román-magyar viszony új értékelését teszi szükségessé.

Ókirályságbeli viszonylatban elsősorban meg kell különböztetnünk olyan elemeket, akik itt születtek, kiknek szülei az Ókirályság háború előtti lakosságához tartoznak és olyanokat, kik a háború után egyedül (főként szolgák és szolgálók) vagy családotól (iparosok) vándo-

roltak ide. Ezeket az átköltözéseket az erdélyi gazdasági helyzet s a re-gáti konjunktúra magyarázza.

A kialakuló és átépülő román élet felszívta a falvak vándorló elemeit, melyek a cselédség és az alkalmazottak zömét adták s így 1930-ig állandó cseléd- és munkáshiány jellemezte az Ókirályságot. Az erdélyi kisgazdaságok zülése viszont szorgálni kényszerítette a székely lányokat s e két tényező a magyar-zata az Ókirályságban található magyar cselédtömegeknek.

A magyar cselédség száma Bucarestben 15.000-re tehető. Pontos társadalmi felmérésük hiányzik, szakmai szervezetük, kulturszervezetük nincs. Nővédelmi szervük a református egyház keretén belül működő „Lidiakör“ és a katolikus „Szociális nővérek“ szervezete, melyek azonban kicsiny méreteik következtében alig tekinthetők komoly cselédvédelmi szerveknek. Aránylag jobb a helyzet Brăilán, Galaçon, Constanțan és Ploestiben, ahol a cselédség alacsonyabb száma folytán az egyházak is több gondot fordíthatnak rájuk.

Az iparos- és gyárimunkás lányokat az Ókirálysági élénkebb munkakereslet s az erdélyi kisipar leromlása kényszerítette áttelepülésre. A nagy szövögyárakban s a speciális munkaerőt igénylő nyersselyemgumi-, grafikai-, cipő- és fémipari üzemekben, mindenhol nagy számban vannak. Hasonlóan sok a magyar varrónő is. A bucuresti divatszalonok jórésze magyar lányokkal dolgoztat. Számuk 12.000 körül mozog. Róluk sem készült kataszter. Szakmai szervezeteiket alig látogatják, mert nem kötik le őket, kulturszervezetük pedig az egyházi szervezeteken kívül nincs. Nincs nővédelmi szervük sem.

Végül a lányok harmadik csoportját a leginkább még a háború előtti bevándorolt magyar családok házi lányai teszik. Ez a csoport a voltaképpen kerete a református, katolikus és evangélikus lányszövegségeknek. Azonban ezek kulturélete is

gyenge, átfogó társadalmi kérdések nem foglalkoztatják őket, holott idejük és anyagi körülményeik ezt már lehetővé tennék.

Vitathatatlan, hogy az ókirálysági dolgozó nőket társadalmi szervezetlenségük, magukra hagyottságuk és anyagi kiszolgáltatottságuk kényszeríti elsősorban az annyiszor emlegetett erkölcsi süllyedésbe. A szellemi nevelés és a szakmai továbbképzés hiánya fokozza öntudatlanságukat s a nemzeti kultúra szempontjából való elköllődésük mellett nagyban hozzájárul, hogy versenyképességüket is letörje az egyre fejlődő iparban. (Czikó Márta)

I RÓI HIVATÁS — TÁRSADALMI HIVATÁS. A közösségi élet, a társadalom, olyan az író számára, mint a növénynek a talaj. Minél mélyebbre és minél messzibbre nyúl, annál dúsabb amit felszív, annál terebélyesebb koronája is: a műalkotás.

Az író hivatása társadalmi hivatás, de ha úgy tetszik: hivatás önmagával és a művével, önmagának és a művének nagyságával szemben. Hiszen az író akkor is hatóereje társadalmának, hogyha — látszólag — elfordul attól.

Flaubert megkísérelte úgy élni a műnek, hogy kora társadalmának közben hátat fordítson. De ami őt, mint annyi más művészt száműzött a közélettől a polgári társadalom delelőjén, az éppen az a meghasonlás volt, amit önmagában érzett fejlődésre, tökéletesbülésre és főleg emberi nagyságra képtelen korával szemben. Egy olyan társadalommal szemben, amely már túl volt az átfogó emberi célokért, eszményekért való küzdelmen, s amely még alig érzékelhető torz magzatként hordozta magában a felfelé ivelő új korokat. Hogy is mondta Flaubert? „Olyan korban, amikor az egész társadalom nem egyéb többé-kevésbé jól szervezett rosszaságnál... nem marad más hátra, mint a kuckóba bújni“.

Ez a magatartás önmagában is társadalmi állásfoglalás volt. Élő tiltakozás a visszasságok, ellentmondások hálózata, sőt a jobb, tökéletesebb felé feszülő törekvések elvetése ellen is.

S hogy mennyire nem kínálta ezt a magatartást maradandó példának, arra legjobban kétségei mutatnak rá. „Elefántcsonttorony, elefántcsonttorony! — írta — orral a csillagok felé! Nemde könnyű ezt nekem mondani! Ezért is ezekben a kérdésekben alig merek beszélni, hiszen azt felelhetik nekem: „Jó, jó öreg fickó, könnyű neked. Megvannak a kis jövedelmeid és nincs szükséged senkire!“ Tudom és csodálom azokat, akik annyit érnek, mint én, sőt többet is, mint én és akik szenvednek és akikre rátaposnak; vannak napok, amikor a gondolata is annak, hogy minden baj a jókra támad, kétségbe ejt“.

Flaubert akkor beszélt így, amikor még a társadalom magasabbrendű, új korszakáért vivő erők nem mutatkozhattak meg igazi arculatukkal a közéletben. De ma, amikor korunk előtt megnyitak a történelmi távlatok, akkor aki „hátat fordít“, nem a törpeségnek, hanem a nagyságnak fordít hátat.

Az is szint vall, aki — látszólag — nem foglal állást. Aki — látszólag — egyforma mértékkel mér régi és új, halódó és születő között. Aki realizmusában csak külső szint ad és nem érezteti a történelmet lendítő erők feszülését a látszólagos gyöngeségben, elhagyatottságban. Az álhumanizmus azt hirdeti, hogy az író egyformán eszményesítsen, vagy egyformán árnyaljon be minden társadalmi létformát. Pedig az igazi cél: a maga valójában tárni fel azt is, aminek minden mozdulata egy-egy rugódozás a fejlődés, a jövő ellen és azt is, aminek torz rángása is vajudást jelent. Társadalmi feladatot teljesített Proust, amikor a maga iszonyító valójában tárta fel a francia felső tízezrek életét, akárcsak az a népi író, aki a nyomor színein túl érezteti a társadalmi megújulás mélyebb folyamatát.

Vajjon mi más ma a haladó szellem hivatása, mint emberi lényegget adni az irodalomnak. S mi más a maradiság célja, mint üres formákkal leplezni a fejlődést szülő társadalmi ellentéteket.

Nem a közéletben való föltétlen részvétel teszi az író. Barátait, hivatást nem a vele társalgók száma teszi. De a társadalmi állásfoglalásnál személy és mű elválaszthatatlan és a társadalmi nagyságot fel nem ismerő író nem tud nagyot adni művében sem. (Bányai László)

UJ ERDÉLYI KÖNYVKIADÓ.

Erdély megszámlálhatatlan kísérletei bebizonyították, hogy nemcsak a könyveknek, de a kiadóknak is sorsuk van. Ezt a sorsot azonban korántsem ismeretlen tényezők, hanem nagyonis világos, ha nem is éppen könnyen felismerhető okok határozzák meg.

Aki csak futólagosan felidézi a romániai magyar könyvkiadás husz éves történetét, hitetlenkedve állapíthatja meg, mennyi igen gyakran nemes törekvés sorvadt el, várt semmivé ez alatt az idő alatt s adta át helyét új, bizonytalan jövőjű és alig kétséges sorsú nekirugaszkodásoknak. Ezzel kapcsolatban feltétlenül jogos és kiérdemelt szemrehányást tehetnénk a romániai magyarság olvasó rétegeinek, melyek a gyakran róluk, értük és kizárólag hozzájuk szóló irodalmat is közömbösen és érdektelenül fogadták — de bírálatunk nem lenne dicséret a könyvkiadók számára sem, melyek viszont többnyire akaratlanul, hibás üzleti szempontok következtében, sokszor szándékosan mellőzték egy komoly olvasóréteg nevelésének kérdését. Nem adtak olyan átütő erejű műveket (sőt programot sem), melynek figyelembe nem vétele esetén nyugodt lelkiismerettel állíthaták volna, hogy a romániai magyarságot nem érdeklik saját kérdései és irodalma sem. Az a kétségtelenül igaz ellenvetés, hogy nem létezik számbajöhető magyar olvasóréteg Romániában, azért nem vehető itt

figyelembe, mert hisz ép ennek az olvasórétegnek megteremtése lett volna feladata és feladata mai napig is egy erdélyi magyar könyvkiadónak. Ezt azonban, tehát egy olvasóréteg kialakítását, mely idővel komoly alapja lehetett volna az erdélyi könyvkiadásnak (kivéve talán néhány, kizárólag a széles néprétegek számára indított sorozatot) egyetlen erdélyi kiadó sem vette programjába. Legnagyobb kiadónk, az Erdélyi Szépmíves Céh is tulokkázatosnak vélte ezt s inkább vállalta kevés példányszám magasabb áron való eladását, mint azt a befektetést, mely olcsó áron forgalomba hozott könyvekkel csak későbbben, esetleg évek múlva, az olvasóréteg tényleges és szükségszerű megnövekedésével hozhatta volna meg kamatait.

Kétségtelen, hogy ebben a vonatkozásban nemcsak a hogyan, hanem a mit kérdése is számbaveendő s az erdélyi könyvkiadás nagy vonásokban itt sem számíthat különösebb méltánylásra. Problémáinkat olcsó regionalizmusba fullasztva és többnyire elkenve bocsátották az itthoni, de különösen a magyarországi olvasók elé kiadóink s többnyire nyíltan szembehelyezkedtek, de legjobb esetben vonakodtak minden olyan irodalmi megnyilatkozástól, mely nem idillikusan s nem külső okokra hátrítva a felelősséget, tárgyalta bajainkat. Viszont olyan magyar tájékoztatóirodalmat teremtettünk, hogy az erdélyi regények figurái ma holnap aligha folytathatnak párbeszédet, mert nem értik egymás szavát. Ha pedig ezenkívül elvétve és az ellenkezés ellenére más is történt, az nem jellemző ránk.

Az **Uj Erdélyi Könyvek** címen megjelent könyvsorozat teszi időszertívé a fentieket. A sorozat első kötete, Tabéry Géza: **Szebeni vihar** c. novelláskönyve a közelmúltban jelent meg s rövidesen a második kötet, Kovács György: **A vörös számár** című regénye is megjelenik. A vállalat tájékoztatója, mely részletesen ismerteti a kiadásra kerülő műve-

ket, tartalmi szempontból határozott fejlődésre mutat. Bár a katalógus szerint a sorozat munkatársai „a vajudó nyárban az erdélyi irodalom termőföldjét járták meg s itt szaktították le a legszebb kalászokat, a legízesebb gyümölcsöket” — a kiadásra kerülő művek tartalmát szerencsére nem fedi teljesen az erősen helyezkötött gyümölcs- és mezőgazdasági hasonlat. Az eltérés bizonyára nem szándékos, de tényleges és — szerencsés is. Erdélyi önimádatunkból való határozott kilábalásra mutat. Azonban az új vállalkozás tiz tervbevett kötetének árát negyedévi 250 lejes részletekben fizethető 1000 lejben állapítja meg s ebben a tekintetben már ismét aligha tehet eleget azoknak a kívánalmaknak, melyeket az erdélyi magyar könyv minél szélesebb tömegekhez való eljutása szempontjából szükségesnek láttunk. A vállalkozás pedig ilyenformán nem valószínű, hogy a tősgyökereinktől kissé megcsömörlött olvasók u. n. lektűrígényeinek kielégítésénél többre vigye s ami kiadványainak nagyobb olvasórétegekhez való eljutását illeti, legfeljebb a kölcsönkönyvtárak polcát hódíthatja meg. (Kovács Kátana Jenő)

A „BORZALMAS SZÜLŐK” A MARIA KIRALYNE SZINHAZ ELŐADÁSÁBAN. Mesteri egyfelvonásos a *La Voix Humaine* és a *La Machine Infernale* című hatalmas Ödipusz drámája után új darabja, a *Les Parents Terribles* Cocteau egyébként végleg sülyedni tűnő európai színpadirodalmunkban a legjobb új színpadi szerzők sorába állította.

Cocteau végre szétrepesztí a maga teremtette individuális gyermeki világ burkát és, akár a *La Machine Infernale*-ban, az egész embert behörtönző ösztönök vergődésének ábrázolására vállalkozik. De míg előbbi drámáiban színpadi céljain kívül nem törekedett többre, új darabjában a legkisebb társadalmi egység, a család siralmasságát állítja pellengetre, anélkül természetesen, hogy

eddig költői magatartását feladná. Sőt ellenkezőleg, azzal, hogy sajátos költészete egy fordulattal a valóság felé, az absztrakciótól a realizmus irányába térül, eddigi tartalmi megelevenednek, gyűjtőanyaggá válnak...

A borzalmas szülők: egy párizsi idős házaspár, Yvonne és Georges. Velük él az anya nővére, Leonie. Leonie érzelmes szálak fűzik a férjhez, egy sikerekben szegény feltalálóhoz, aki — akárcsak Cocteau legtöbb regényfigurája — költő is lehetne. Yvonne súlyosan beteg, évszámra nem hagyja el a lakását, csak a fiáért él, tulzottan, hisztérikusan, kétségtelenül szerelmesen. Nővére ebben a környezetben hideg fejjel — Georges iránti érzelmei parancsolják így — e végzetesen feldult házban elszánt harcot folytat a rendért. Pénzzel és ésszel kormányozza a sülyedő hajót: a családot. A „borzalmas szülők” áldozata, az agyonkényeztetett Michel húsz éves. Az első felvonásban amaz éjszakának a végén tartunk, amikor először marad el hazulról. Az anyát tragikus sejtetem kinezta: fia más nőt szeret. Michel megérkezik. Mindent bevall, szerelme hetek óta tart, Madelainet feleségül akarja venni, mihelyt az felszámolja azokat az anyagi köteleket, amik egy idősebb urhoz fűzik. Az anya strindbergi hevületű jelenetben csap össze fiával, hogy visszaszerezze magának, de már késő. Nem is emberek, de fantomokká nőtt ösztönök valóságghú harca ez a jelenet... A család úgy dönt, hogy Michel viszonyának véget kell vetni. A borzalmas szülők és Leonie elhatározzák, hogy meglátogatják Madelainet. Am az „idős férfi” nem más, mint az apa. Ő rendezte be és bérlí a leány könyvkötőműhelyét és lakását, mely a család zord csataterhez hasonlító otthonával szemben a rend és fiatalság derűs, világos hajléka. Madelaine viszont azzal a pénzzel segítette Michelt, amit a fiu apjától kapott. A család látogatásakor tudja meg Michel szerelme, hogy az a bizonyos idős, „gazdag özvegy”

úr, maga Michel apja. Az első felvonásban kitörő, borzalmas' anya után a második felvonásban a 'borzalmas' apa mutatja meg igazi arcát: nem bocsátja ki karmai közül a fiatal nőt, akinek őhozzá voltaképpen semmi érzelmi köze. Georges ragaszkodik Madelainehez fia boldogsága, a fia katasztrófája árán is. Gyilkos hazugságok szövevényébe keveri Madelainét, hogy elválassza tőle Michelt. A gyermek csalódásai terhe alatt összeomlik. Már menekülne vissza az anyához, a családhoz, melynek kegyetlensége összetörte, de ez nem megoldás, felrémlik benne a menekülés, a szökés gondolata: a gyarmatok. A harmadik felvonásban gyermekük infernális megkínzása után a szülők — a rendteremtő Leonie befolyásolására — mégis jobbnak látják, ha a fiu nősülésébe beleegyeznek, semhogy végleg elvezzítsék. Leonie Madelainénél már rendbehozta a Georges körüli bonyodalmakat. Georges, az apa önző ösztönei fölött győz Leonie rációja, de az anya bár beleegyezik a házasságba, — nem tehet mást, — nem bírja el sérülését: öngyilkos lesz.

Nem kétséges az író ítélete a családról, mit nemcsak a külső körülmények bomlasztanak, hanem benső törvényei is szükségszerűen széjjel vetnek. A „családi kör“ tulajdonképpen az összecsapó vadállati ösztönök hadtere és tagjai önző lídércek. Ebben a környezetben, a mai családban a mindenkori gyermek pusztul el. A cocteau-i családot épp rendezetlenségénél fogva igen bátran társadalmunk szimbolumának is tekinthetjük, — anélkül, hogy Cocteau-nak ez volna a célja, — benne a rab gyermek: e társadalom költője, aki egyelőre még csak szenved, egyelőre még csak átéli környezete végzetes rendetlenségét, de ennek okát még nem ismeri fel, nem lázad, szenvedő marad és gyermek. Szökésre gondol: El, el a borzalmas család (a társadalom) környezetéből...

Cocteau-t írói pályafutásán igazán nem vádolhatják következetességgel, viszont kétségtelen, hogy a költé-

szethez életen halálon át ragaszkodik. És egy meggyőződéséhez, amit még tizennyolc évvel ezelőtt egy a College de France-ban tartott előadásában így jellemezett: e mai rendet csak így határozhatjuk meg: anarchia. Hogy azonban ez a „rend“ pontosan micsoda, mik az okai, arra Cocteau nem tud feleletet adni. Mikor azonban legutóbbi darabjában a klasszikus költői igazságszolgáltatás hatályai szerint megbünteti az anyát, borzalmas módon végrehajtott öngyilkosságot követet el vele és a megmerevedő halott fölött rezonőrje, Leonie, mégis kimondja a vérfagyasztó szavakat: „Most végre rend van!“ Cocteau mond egyben apokaliptikus ítéletet a világról, mely kétségtelenül önsirját ássa és végleges rend benne csak halála árán lehetséges...

Egy bukaresti szintársulat, a Mária Királyné Színház együttese mutatta be nálunk Cocteau új darabját, amit egy esztendővel előbb tűzött műsorára Párizsban a Theatre des Ambassadeurs. Paul Leautaud a Nouvelle Revue Française színházi krónikása az előadást nem dicsérte, annál nagyobb elismeréssel adózhatna azonban a bíráló a Sturza-Bulandra együttesnek, melynek Cocteau előadása nemcsak egy rendkívüli irodalmi termék közvetítésével szolgálja a kultura ügyét, hanem színházi tudása olyan teljességével ajándékozta meg közönségét, hogy méltán juttatja eszünkbe egy jobb — még csak néhány év előtti — Európa legnagyobb színházi teljesítményeit. (Méliusz József)

A TENGERI HABORÚ ÚJ NÉMET MEGLEPETÉSE. Göring marsal egyik legutóbbi beszédében bejelentette, hogy a német technikusoknak sikerült tökéletesen megoldani a legénység nélkül manőverező, rádióhullámokkal irányított hadihajó építését s rövidesen elkészülnek az új „kisértethajók“, amelyek emberi irányítás nélkül harcolnak a fölöttük szálló repülőgépről, vagy a mögöttük husz-harminc kilométer távolságban uszó

vezérhajótól kapott parancsra. A távolból irányítható csatahajó kérése évtizedek óta foglalkoztatja a haditechnikusokat és 1911-ben Wirth Kristóf német mérnök már épített egy kísérleti hajót, amely a mögötte haladó vezérhajóról vezetéken továbbított villamos impulzusokra, önműködően végzett egyszerűbb műveleteket: megállt, elindult, lassabban vagy gyorsabban haladt és tetszés szerinti irányba fordult. A világháború utolsó éveiben, amikor már a drótnélküli táviróval folytatott kísérletekkel komoly eredményeket értek el, olyan hírek kerültek forgalomba, hogy az angol partok közelében végrehajtott sorozatos tengeralattjáró támadásokat rádióhullámokkal irányított német géptorpedók követték el, de ezeket az állításokat nem sikerült bizonyítani.

Az első komoly kísérletről az amerikai haditengerészet számolt be 1920-ban. Az amerikaiak egy kiszolgált cirkálót, a 8000 tonnás „Iowa“-t átalakították önműködően irányíthatóvá. Ez a hajó már nemcsak manővereket hajtott végre drótnélküli táviró útján, hanem ágyuit is sikerült megszólaltatni. Később Angliában, Franciaországban és Olaszországban több ilyen távolból irányítható kisebb csatahajót építettek, de ezek legfőbb hibája az volt, hogy lövegeiket nem sikerült pontosan irányítani. A németek — egy belga lap jelentése szerint, — tökéletesen kiküszöbölték ezt a fogyatékoságot s a mágnesakna után a távol-

ból irányított csatahajó és tengeralattjáró lesz a tengeri háború második német meglepetése.

A távolból irányított csatahajó vezérlőkészüléke az önműködő telefon elve alapján épült fel. A vezérlőkészüléken letárcsázott számok változó hosszúságú és erősségű elektromos áramingadozásokat továbbítanak a hajó központi kapcsolókészülékébe, amely — akárcsak az önműködő telefon, — minden számra más áramkört kapcsol, megindítva ezzel a megfelelő műveletek automatikus elvégzésére beállított készülékeket. Az ötszamos kapcsolókészüléken százezer, a hat számra működő kapcsolón pedig egymillió változású áramingadozás továbbítható s ezzel már az ágyuk, torpedók és gépfegyverek pontos és aprólékos irányítása is megoldódik. E hajók nagy hibája azonban, hogy egyetlen szerencsés lövéssel teljesen megbéníthatók, a másik fogyatékoságuk pedig valószínűleg az lesz, hogy ma már meglehetősen könnyű megállapítani a vezérlőkészülék hullámhosszát még akkor is, ha a hajót több s különböző hullámhosszokon működő készülékkel próbálnák irányítani. A hullámhosszokat ismerve, egy azonos vezérlőkészülékkel egyszerű dolog a hajó működését megzavarni s ha valamilyen módon a kapcsolókészülék számbeosztásának titkát is megszerzi az ellenfél, tetszése szerint elfoghatja, vagy — visszafordíthatja a géphajót. (Varga Geza)

V I L Á G S Z E M L E

A HÁBORU KIÉLESEDÉSE — IDEOLÓGIAI ALAPON?

A háború főhadiszintere, a nyugati-front továbbra is mereven csendes, a nézőnek mindinkább erősödik az a nézete, hogy a francia és német védmű-vonalak már kuliszákká merevedtek, amelyek mögött valami „mást“, valami „ujat“ készítenek elő. A nézők, így elsősorban a semleges államok nézői, mind nagyobb izgalommal várják ezt az „ujat“, aminek a hír- és rémhír-források beállítása szerint most tavasszal kell nagy erővel kitörnie, és akkor — jaj mindennek és mindenkinek... Mi, hol,